

IVAN DRNIĆ

Arheološki muzej u Zagrebu
Trg Nikole Šubića Zrinskog 19
HR – 10000 ZAGREB
e-mail: idrnic@amz.hr

DVIJE POJASNE KOPČE TIPAM LAMINCI IZ DALJA

UDK 903.1»636/637«(497.5)
Izvorni znanstveni rad

U radu su obrađene dvije pojasne kopče tipa Laminci iz fundusa Arheološkog muzeja u Zagrebu koje potječu s područja Dalja te se analizom zatvorenih grobnih cjelina, prvenstveno s područja Skordiska pokušao odrediti uži kronološki okvir u koji se mogao smjestiti ovaj oblik kasnolatske ženske nošnje.

Ključne riječi: latenska kultura, Beograd 3 stupanj, Skordisci, Dalj, pojasne kopče tipa Laminci
Key words: La Tène Culture, Belgrade 3 phase, the Skordisci, Dalj, belt buckles of the Laminci type

S područja Dalja, mjesta smještenog na dunavskoj obali, potječu brojni nalazi latenske kulture koji svjedoče o intenzivnom naseljavanju ovog prostora u razdoblju mlađeg željeznog doba. Predmeti pronađeni na položajima Daljska planina, Banjkas, Busija i Schmiedererova ciglana kronološki se mogu datirati od samog početka latenskog perioda, pa sve do njegove završne faze i osvajanja prostora hrvatskog Podunavlja od strane Rimljana u zadnjem desetljeću 1. st. pr. Kr. Oni na mjestu zasigurno važnog naselja keltskih Skordiska, o kojem, nažalost, nemamo nikakvih arheoloških podataka, grade castrum *Teutoburgium*.

Sa spomenutog položaja Busija gdje se očito nalazila razorena latenska nekropola, potječu dvije kasnolatske pojasne kopče tipa Laminci. Pronađene su u vinogradu Luke Poštića, a u Prethistorički odjel Narodnog muzeja u Zagrebu su dospjele 1906. godine otkupom od Josipa Schmiederera.¹

Od prve kopče (Sl. 1, T. 1: 1,² inv. br. P-10473), dugačke 14,9 cm i široke 5,7 cm, sačuvao se veći dio željezne ploče presvučene tankim brončanim limom. Karakterizira ju izduženo četvrtasti oblik te šarnirska konstrukcija koja je povezivala kopču i okov koji nedostaje. Ukrašen je izveden tehnikom iskucavanja. Na sredini kopče je motiv kruga unutar kojeg se nalazi križ, također izveden troprutom plastičnom trakom. U uglovima kopče postavljene su četiri troprute girlande između kojih se nalaze manji koncentrični krugovi (vidljiva su dva kruga između centralnog motiva i donje

¹ Arhiv Pretpovijesnog odijela Arheološkog muzeja u Zagrebu.

² Predmete je nacrtala Miljenka Galić iz AMZ-a na čemu joj zahvaljujem.

strane kopče). Ukrašeni brončani lim bio je pričvršćen zakovicama za željeznu podlogu, tako da su vidljive dvije perforacije uz donju stranu kopče. Kukica za zakapčanje se nije sačuvala, kao niti okov koji je šarnirom bio povezan s kopčom.



Sl. 1 (snimio: Igor Krajcar) – Fig. 1 (photo: Igor Krajcar)

Dimenzije druge kopče (Sl. 2, T. 1: 2, inv. br. P-10474) iznose 13 cm x 5, 4 cm. Od željezne konstrukcije sačuvalo se samo manji dio pri vrhu kopče, dok je ukrasni lim ukrašen iskucavanjem većim dijelom sačuvan. Površina je podijeljena troprutom plastičnom trakom na dva dijela, svaki ukrašen s dvije troprute girlande i tri kalotasta ukrasa koji se nalaze unutar krugova. Donji dio kopče nije sačuvan tako da nije moguće sa sigurnošću tvrditi da je kopča imala šarnirsku konstrukciju.

Kao što je vidljivo iz opisa daljskih kopči, osnovno obilježje po kojem su kopče tipa Laminci karakteristične jest njihova konstrukcija koja se sastoji od željezne ploče s kukicom za zakapčanje na prednjoj strani na koju se zakovicama pričvršćuje brončani lim ukrašen tehnikom iskucavanja.

Kao dio ženske nošnje³ one se javljaju na širokom potezu od južne Panonije i Rumunjske, pa sve do Ukrajine u okvirima južnapanonskog i dako-getskeg kulturnog kruga te kulture Poinesti-Lukasevka, a nekoliko primjeraka koji predstavljaju import je poznato i iz susjednih područja, primjerice Slovenije (KNEZ 1992: 62, T. 65: 1–5), sjeverne Mađarske (KOVÁCS 1982: 145–146) i Bugarske (BABEŞ 1983: 207). Smatra se da im porijeklo treba tražiti u autohtonoj panonsko-ilirskoj tradiciji, no u razdoblju kasnog latena intenzivnom utjecaja ovaj je oblik ušao u materijalnu kulturu brojnih etničkih grupacija na navedenom području⁴ (BOŽIĆ 1981: 322, MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1972–1973: 65; 1990: 58; 2009: 240–241; TODOROVIĆ 1968: 62).

3 Neki nalazi s područja Rumunjske upućuju na činjenicu da su ove kopče mogli nositi i muškarci (PLANTOS 2009: 46). Primjerice, u grobnoj cjelini C71D31 nekropole Hunedoara – Grădina Castelului pronađena je, pored kopčica, zakrivljenog bodeža u koricama (*sica*), keramičke posude i jednostavne željezne pojasne kopče i laminačka kopča (tip II B), a osteološka analiza provedena na ostacima pokojnika je potvrdila da je riječ o ukopu muškarca. Ipak, autori navode da je gornji dio groba bio djelomično

poremećen kasnijim aktivnostima iz razdoblja srednjeg vijeka te da je to možda razlog što se kopča nalazi u ovoj grobnoj cjelini (SÎRBU et al. 2007: 157–158, Fig. 2., 7–11).

4 Kao mogući uzor Todorović navodi kasnohalštatske pojaseve tipa Mramorac, no drugi autori koji su se bavili ovom temom nisu dalje razrađivali ovu tvrdnju (TODOROVIĆ 1968: 62).



Sl. 2 (snimio: Igor Krajcar) – Fig. 2 (photo: Igor Krajcar)

Tipološku podjelu laminačkih kopči načinio je M. Babeş (BABEŞ 1983: 196–214) svrstavši tada poznate primjerke prema konstrukciji za pričvršćivanje kopče s okovom za kožni pojas u dvije skupine. Prvoj skupini (I) pripadaju kopče sa šarnirskom konstrukcijom, dok drugu skupinu (II) karakterizira jednostavniji način spajanja pomoću željezne žičane petlje provučene kroz jezičasto raskovani preklap na širem kraju kopče.⁵ Nadalje, prema obliku kopče podijelio ih je u varijantu A – izduženo ovalnu i B – izduženo četvrtastu, ponekad blago trapezoidnog oblika.⁶

Prema ovoj podjeli prva kopča iz Dalja pripada tipu I dok drugu kopču nije moguće definirati zato što joj nedostaje širi dio s konstrukcijom za pričvršćivanje. Obje kopče su izduženog, četvrtastog oblika te pripadaju Babesovoj varijanti B.

Kao što smo već naveli brončani lim kojim je obložena prednja strana željezne podloge ukrašen je tehnikom iskucavanja, rjeđe ubadanjem, pri čemu se sami motivi, na većini primjeraka sastoje od raznih kombinacija dvoprutih ili troprutih girlandi, vodoravnih i okomitih crta, koncentričnih krugova, motiva riblje kosti te kalotastih ispupčenja. U ovaj obrazac se uklapa i ukras s druge daljske kopče, dok motiv kruga unutar kojeg se nalazi križ s prve kopče nema analogija na južnopanonskim kopčama niti na primjercima s dako-getskeg prostora.

Najbliže paralele daljskim primjercima potječu s kasnolatske nekropole na položaju Zmajevac smještenom 2 km istočno od Sotina.⁷ Jedna laminačka kopča je pronađena u grobu 1, koji predstavlja dvojni ukop muškarca i žene. Spaljeni ostaci pokojnika su bili položeni u brončano vedro poklopljeno kaserolom, odnosno tavom, također izrađenom od brončanog lima, za koje se može, na osnovi dosta grube izvedbe, zaključiti da su proizvod lokalnih radionica u kojima su oponašani oblici kasnorepublikanskog posuđa (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1972–73: 60–63; DIZDAR – RADMAN 2004: 51). Navedeno posuđe, među koje se ubraja i dio trodijelno raščlanjene drške bronča-

⁵ Ovu podjelu je prihvatio i Rustoiu – tipovi 6a i 6b (RUSTOIU 1996: 120–121).

⁶ Babeş pogrešno navodi da su s prostora bivše Jugoslavije poznate samo kopče tipa I, jer primjerci tipa II potječu iz Siska, Donjih Laminaca, Jarka a dosta ih je oštećeno tako da nije moguće odrediti kojem tipu pripadaju.

⁷ Materijal je pronašao L. Crnjanović prilikom rigoliranja vinograda 1903. godine te ga poslao u Narodni muzej zajedno s pismom u kojem je opisao okolnosti nalaza. J. Brunšmid je na osnovi tog izvješća rekonstruirao tri grobne cjeline, dok se za ostali materijal smatra da potječe iz razorenih kasnolatskih, ali i ranocarskih grobova s istog položaja.

nog simpuluma tipa Pescate (tip A) pronađene u istom grobu, javlja se na području Skordiska u starijoj fazi kasnolatskog doba, pa se sukladno tome opisana grobna cjelina datira u stupanj Lt D1 (CASTOLDI – FEUGÈRE 1991: 64–66; DIZDAR – RADMAN 2004: 51), odnosno prema Božičevoj kronologiji mlađeg željeznog doba za prostor srednjeg Podunavlja u stupanj Beograd 3a (BOŽIĆ 2008: 146). Pored brončanog posuđa u grobu su se nalazili i dijelovi kasnolatske ženske nošnje: brončane narukvice i obruč koji su ukrašeni čvorastim zadebljanjima, brončana fibula kasnolatske sheme s trakasto raskovanim lukom i dugom spiralom, dio brončanog, člankovitog pojasa te spomenuta kopča tipa Laminci, dok željezni ražanj, noževi i ostruga predstavljaju muške grobne priloge (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1972–73: 56–57, 63–66, T. T.1: 1–9, T. 2: 1c,⁸ T. III: 1–6).

Osim primjerka iz groba 1, jedna laminačka kopča tipa I B potječe iz nekog od spomenutih razorenih grobova s istog lokaliteta (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1972–73: T. V: 6).

Na groblju na Karaburmi u Beogradu, na kojem se ritual pokapanja izvodio od samog početka keltskog naseljavanja pa sve do razdoblja kasnog latena, kopče tipa Laminci pronađene su u tri grobne cjeline – grobovi 14, 39 i 110 (TODOROVIĆ 1972: 15, 21 i 34–35, T. V, XV I XXXII).

U grobu 14 uz laminačku kopču pronađena je manja keramička zdjela zaobljenog tijela i ravnog ruba, izrađena na kolu, željezni nož čija je gornja strana oštrice zaobljena, a donja ravna i ukrašena s dva koncentrična kruga koji se nalaze jedan do drugog, zatim ulomci brončane fasetirane žice koji vjerojatno predstavljaju ostatke spiralne narukvice te željezna narukvica s prebačenim i pravokutno proširenim krajevima koji su, kao i elipsoidno proširenje na sredini narukvice, ukrašeni urezanim linijama. Ovaj oblik narukvica, koje je Popović podijelio u tip A – s otvorenim, prebačenim i ukrašenim krajevima i tip B – s krajevima povezanim petljom, izrađivao se od željeza i bronce (POPOVIĆ 1999: 48, 51, Fig. 3). Nalazimo ih na širokom području od jadranskog zaleđa, primjerice na lokalitetima Gorica gdje su datirane u kraj 2. i početak 1. st. pr. Kr. i Vir – Posušje – prva polovina ili sredina 1. st. pr. Kr. preko Podunavlja pa sve do prostora rasprostiranja kulture Poiniesti – Lukasevka, doduše, u ponešto izmijenjenom obliku, između rijeka Dnjestar i Siret, gdje ih je većina datirana u II fazu trajanja ove kulture, odnosno u prvu polovinu 1. st. pr. Kr. (POPOVIĆ 1999: 51).

Na prostoru rasprostiranja Skordiska ove su narukvice većinom pronalazene u muškim ratičkim grobovima koje je moguće datirati u stupanj Lt D1, primjerice grobovi 50 i 222 nekropole na Karaburmi (TODOROVIĆ 1972: 23–24, 39, T. XVIII: 1–11, T. XIX: 12–14, T. XXXVIII: 1, T. XXXIX: 2–9, T. XL: 10–13), grobne cjeline 30 i 31 s lokaliteta Rospri Ćuprija, smještenog u neposrednoj blizini groblja na Karaburmi, na kojem su pored nalaza iz ranijih razdoblja pretpovijesti otkrivene grobne cjeline iz mlađeg željeznog doba, datirane od početka 3. st. do 1. st. pr. Kr. (TODOROVIĆ 1963: grob 30, grob 31; 1967: 198–199) te grob 2 s položaja Zmajevac kod Sotina (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ 1972–73: 57–58, T. III: 7–11). Grobovi s lokaliteta Konopište kod Male Vrbice na Đerdapu u kojima su pronađene narukvice ovog tipa su datirani u posljednja desetljeća 1. st. pr. Kr. (POPOVIĆ 1999: 51, Fig. 3: 6–7).

Inventar groba 39 na Karaburmi sastojao se od kopče tipa Laminci, dvije zdjele S-profilacije, visoke zdjele bikoničnog tijela i izvučenog ruba te lonca izrađenog rukom koji je ispod zadebljalog ruba ukrašen metličastim ukrasom, željezne kopče kružnog oblika sastavljene od dva konveksna lima, žičane fibule srednjolatske sheme sa širokom oprugom s osam navoja sa svake strane, koji su povezani izvana i prebačenom nogom koja se spaja s lukom blizu spirale – tip Karaburma 39 (BOŽIĆ 1981: 328, T. IV: 44).

8 Na tabli 2 pod brojevima 1a i 1b reproduciran je simpulum tipa Aislingen kojeg je J. Brunšmid pribrojao inventaru groba 1, no kako se simpulumi ovog tipa datiraju u kla-

udijevsko – neronijansko razdoblje jasno je da on nikako nije mogao biti prilog u navedenom grobu (DIZDAR – RADMAN 2004: 51).

Glatke žičane fibule počinju se proizvoditi pred kraj srednjolatenskog razdoblja, a u starijoj fazi kasnog latena potkraj druge i u prvoj polovini 1. st. pr. Kr. postaju najbrojniji oblik na nalazištima latenske kulture (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1970: 26, 72). Dvije glatke žičane fibule s 9 i 10 navoja sa svake strane spirale koji su povezani izvana i prebačenom nogom s dva zadebljanja,⁹ vrlo slične fibuli iz groba 39, pronađena su na lokalitetu Rospri Čuprija u grobu 36. Uz ova dva primjerka u grobu se nalazila i spirala s devet navoja koji prelaze u iglu koja vjerojatno pripada opisanom tipu fibula (TODOROVIĆ 1963: grob 39).

Žičana fibula s nešto manjom spiralom od ukupno osam navoja povezanih izvana i prebačenom nogom na čijoj se sredini nalazi kuglasto zadebljanje i blago narebrenim završetkom noge koja se spaja s lukom u blizini spirale, pronađena je u vrlo bogatom grobu 1 na lokalitetu Mala Vrbica – Ajmana (STALIO 1986: 33, 49). Među brojnim priložima nalazio se i simpulum Pescate tipa s trodijelno raščlanjenom drškom koja završava stiliziranom životinjskom glavicom te recipijenta kuglastog oblika izrađenog od brončanog lima (tip A) (CASTOLDI – FEUGÈRE 1991: 64–66) na osnovi kojeg se grob 1 može datirati u fazu Beograd 3a.

Žičane fibule srednjolatenske sheme pronađene su i na utvrđenom naselju na Gomolavi kod Hrtkovca te su smještene u treću skupinu datiranu u prvu polovinu 1. st. pr. Kr. (JOVANOVIĆ, B. – M. JOVANOVIĆ 1988: 84, T. XLI:11–12).

U grobu 110 pronađeno je ukupno osam priloga: bikonična posuda izrađena na kolu s plastičnim zadebljanjem ispod vrata koje je ukrašeno kratkim vertikalnim zarezima, lonac S-profilacije ukrašen bojanjem crvenom i bijelom bojom, fibula tipa Jarak, mali oštećeni željezni nož, željezna narukvica kružnog presjeka i prebačenih krajeva, ulomak tanke brončane žice, kopča tipa Laminci te dvodijelno raščlanjena drška simpuluma tipa Pescate, tip B koji predstavljaju najzastupljeniji oblik simpuluma u kasnorepublikanskom razdoblju na području Italije, ali i keltskog svijeta (CASTOLDI – FEUGÈRE 1991: 64–65). Simpulum istog tipa pronađeni su u grobovima 11, 12 te iznimno bogatom ratničkom grobu 92 (TODOROVIĆ 1972: 13–14, 30–31, T. III, T. IV, T. XXVII, T. XXVIII; CASTOLDI – FEUGÈRE 1991: 71) kojeg Božić izričito navodi prilikom usporedbe Mokronog IIIa faze s grobnim cjelinama s područja Skordiska, datirajući ga u Beograd 3a (BOŽIĆ 2008: 146) kao što je i grobove s područja rasprostiranja Mokronoške skupine u kojima je pronađeno kasnorepublikansko brončano posuđe datirao u stupanj Mokronog IIIa (BOŽIĆ 1999: 199).

Spomenuta fibula je dobila naziv prema lokalitetu Jarak, smještenom desetak kilometara JJ od Sremske Mitrovice s kojeg potječe nalaz luksuznih predmeta izrađenih od srebra i bronce, za koje je Brunšmid smatrao da predstavljaju inventar, barem većina, jednog bogatog groba (BRUNŠMID 1902: 84). Po svojoj konstrukciji pripadaju fibulama srednjolatenske sheme s prebačenom nogom, a karakterizira ih veliki spiralni navoj kroz koji je kod nekih primjeraka postavljena željezna žica kao pojačanje što ih svrstava u skupinu tzv. fibula *samostrelne konstrukcije*, zatim trokutasto oblikovani luk te prebačena noga s dva ili tri kuglasta ili prstenasta ojačanja (JEFTIĆ et al. 2006: 95, 99).

Pored dvije velike srebrne fibule s masivnom dugačkom oprugom kroz koju je bila provučena željezna šipka te prebačene noge s dva prstenasta zadebljanja koja se spaja s trokutasto raskovanim lukom, među nalazima je bila i velika srebrna pojasna kopča, konstrukcijski različita od ostalih laminačkih kopči zato što je izrađena od blago savinutog komada srebrnog lima bez željezne podloge, no ipak stilski i koncepcijski vrlo bliska što znači da vjerojatno predstavlja skupocjeniju varijantu ovog tipa kopči namijenjenu pripadnici samog vrha društvene hijerarhije. Pored opisanih srebr-

⁹ Na jednom primjerku nedostaje jedno zadebljanje te završni dio noge koji se spaja s lukom.

nih predmeta istom nalazu pripadaju i ulomci brončanih posuda, vjerojatno italskog porijekla među kojima se ističe drška simpuluma tipa Pescate, tip B(?) (BRUNŠMID 1902: 83–84). Na osnovi navedenih predmeta jarački nalaz možemo datirati u fazu Lt D1.

Osim u grobu 110 na Karaburmi fibula tipa Jarak izrađena od srebra pronađena je u grobu 102 (TODOROVIĆ 1972: 33, T. 31).

Dvije fibule tipa Jarak pronađene su prilikom istraživanja pretpovijesnog naselja na Židovaru u Banatu provedenih šezdesetih godina 20. st. (JEFTIĆ et al. 2006: 94, 95, Sl. 74), dok je u novijim istraživanjima istog lokaliteta, koja su se odvijala od 1996. do 2002., na vidjelo izašla iznimno bogata ostava srebrnih, jantarnih i brončanih predmeta, među kojima i osam fibula tipa Jarak, izrađenih od srebra. *Židovarsko blago*, kako se naziva u literaturi, pronađeno je u prvom sloju mladeželjznodobnog naselja Skordiska koje je osnovano početkom 1. st. pr. Kr., a razoreno pedesetih godina 1. st. pr. Kr., odnosno pred kraj Beograd 3a stupnja, u periodu širenja dačke moći pod Boirebistom, o čemu svjedoči mlađi kulturni sloj s dominantno dačkom keramikom ispod kojeg je ostava i pronađena (JEFTIĆ et al. 2006: 9–10, 14–27).

Iz ostave pronađene u mjestu Kovin u južnom Banatu potječu dvije srebrne fibule tipa Jarak (RAŠAJSKI 1961. 7: T. 1, 4). Zbog sličnosti velikih dačkih srebrnih fibula s onima tipa Jarak ostava je dugo vremena pripisivana dačkom kulturnom krugu.

U grobu 33 nekropole na Rospi Ćupriji pronađeno je ukupno deset grobnih priloga iz kojih se može zaključiti da je riječ o dvojnog ukopu muškarca i žene¹⁰. Vrh željeznog koplja uskog lista i rombičnog presjeka, što je karakterističan kasnolatenski oblik, bojni nož plosnate drške s karikom na završetku koji se datira u Lt D1 (BOŽIĆ 1999: 198, 2008: 113, 146) te ostatak korica sklopivog nožića, odnosno vjerojatnije britve mogu se pripisati priložima pokopanima sa spaljenim ostacima ratnika-kopljanika, dok su ulomci jednostavnih brončanih narukvica kružnog presjeka zatim dvije glatke žičane fibule srednjolatenske sheme te kopča tipa Laminci, koja je bila fragmentirana i u prilično lošem stanju tako da ukras na brončanom limu uopće nije vidljiv, bili dio ženske nošnje. Grobna cjelina se na osnovi fibule i željeznog bojnog noža može datirati u stariju fazu kasnog latena – Beograd 3a.

U grobu 2 na već spomenutom lokalitetu Ajmana smještenom uz obalu Dunava u blizini Male Vrbice na Đerdapu, pronađena je kopča tipa Laminci, poprilično deformirana uslijed izlaganja visokoj temperaturi. Pored kopče u grobu su se nalazile tri keramičke posude; zdjela na nozi snažno izvučenog ruba tzv. *fruktijera*¹¹ i zdjela S-profilacije, obje izrađene na kolu te lonac cilindričnog oblika ukrašen plastičnim naljepcima i valovnicom, izrađen rukom, dok najzanimljiviji nalaz predstavlja brončani vrč bikoničnog oblika tipa Gallarate (STALIO 1986: 33–34, 44, 46,49)¹². Ovaj oblik pojavio se na etruščanskom području već u prvoj polovini 2. st. pr. Kr., dok ga u grobovima na prostoru sjeverne Italije nalazimo u periodu Lt D1 datiranom od zadnje četvrtine 2. st. pr. Kr. – 125.–120. g. pr. Kr. do otprilike 70. g. pr. Kr. (BOUBE 1991: 26). Sukladno tome grob 2 iz Ajmane također bi se mogao datirati u stupanj Beograd 3a.

Na drugom đerdapskom lokalitetu na ušću Slatinske reke u Dunav otkriveni su, pored kasnoantičkog i ranobizantskog utvrđenja, ostaci naselja i nekropole datiranih u 1. st. pr. Kr. i 1. stoljeće

¹⁰ Postoji mogućnost da su neke grobne cjeline, pa tako i grob 33, poremećene (TODOROVIĆ 1967: 193).

¹¹ Ovaj keramički oblik je dačkog porijekla. Zastupljene su na gotovo svim kasnolatenskim lokalitetima Đerdapa, a kako su pronađene u većini kasnolatenskih grobova pretpostavlja se da su imale važnu ulogu u grobnom ritualu (POPOVIĆ 1991: 173).

¹² Autorica je vrč pronađen u grobu 2 smjestila u tip Ornavasso, isto kao i Popović koji je grob 2 datirao u drugu pol. 1. st. pr. Kr. (POPOVIĆ 1992: 69), no prema tipologiji C. Boube (BOUBE 1991: 24) ovaj primjerak svakako spada u skupinu vrčeva bikoničnog tijela tip Gallarate sa završetkom drške varijante 2.

(JOVANOVIĆ et al. 1986: 378–379). Inventar groba 2 se sastojao od keramičkog lonca izrađenog rukom i ukrašenog plastičnim aplikacijama, a koji je vjerojatno bio u funkciji žare, *fruktijere*, ulomaka željezne i brončane narukvice, naušnice i fibule te kopče tipa Laminci, blago trapezoidnog oblika, sa srebrnim limom oštećenim uslijed izlaganja vatri i pričvršćenim na željeznu ploču, što ovu kopču čini jedinstvenom (JOVANOVIĆ et al. 1986: 378–379, 390, Sl. 3). Kopča je bila polomljena te su njeni dijelovi bili spojeni zakovicama. Autori su navedenu grobnu cjelinu na osnovi priloga, prvenstveno ulomka brončane fibule za kojeg smatraju da pripada rimskom tipu izrazito profilirane fibule podunavske varijante, datirali u 1. st. uz napomenu da se kopča ne može iskoristiti u kronološkoj determinaciji groba zato što je upotrijebljena sekundarno čemu bi u prilog išla činjenica da je kopča popravljana.¹³

U grobu 180 latensko-rimske nekropole Beletov vrt u Novom Mestu, datiranoj na osnovi priloga pronađenih u grobovima u razdoblje od kasnog latena – Mokronog IIIa stupnja do u 4. st. pronađena je i pojasna kopča tipa Laminci (KNEZ 1992: 62, T. 65: 1–5). Pored kopče, u grobu 180, koji je imao oblik jednostavne kružne jame promjera 80 cm bez ostataka grobne arhitekture što je karakteristika latenskih, ali i ranorimskih paljevinskih grobalja, nalazile su se i dvije fibule; fibula s dva diska na luku, prema Demetzu fibula tipa Idrija 2a, koja se datira do u kasnoaugustovsko vrijeme (DEMETZ 1999: 126, 259, karta 39), noričko-panonska fibula s krilcima – Almgren 238b2(?) datirana u kasnoaugustovsko, odnosno rano tiberijansko razdoblje, tj. 20. i 30. godine 1. st. (DEMETZ 1999: 126, 227, tabla 8). Od keramičkih priloga pronađen je ulomak ruba lonca S-profilacije izrađenog rukom te keramički vrč na nozi ukrašen vodoravno položenim plastičnim rebrima. Spomenuti vrčevi predstavljaju autohtonu keramičku formu karakterističnu za Latobike jer se javljaju samo na prostoru Dolenjske i to na četiri nalazišta – Novo Mesto (13 primjeraka), Bela cerkev, Mihovo i Verdun pri Stopičah. T. Knez smatra da su zbog svog oblika i slabije kvalitete izrade prvenstveno korištene kao grobni prilozci, a datiraju se u posljednju fazu latenskog doba (Mokronog IIIB), odnosno u drugu pol. 1. st. pr. Kr. i prvu pol. 1. st. da bi sredinom 1. st. nestali iz upotrebe (KNEZ 1992: 86).

Na osnovi navedenih grobnih priloga grob 180 s nekropole Beletov vrt u Novom Mestu mogao bi se datirati u početak kasnoaugustovskog razdoblja, što znači da bi predstavljao najmlađu registriranu grobnu cjelinu u kojoj se nalazila kopča tipa Laminci, no ipak T. Knez navodi da je grob bio djelomično oštećen što baca određenu sumnju na točnost datacije. Nadalje, grobne cjeline koji se nalaze u neposrednoj blizini groba 180 u SZ dijelu nekropole uglavnom potječu iz latenskog razdoblja, što bi također moglo ukazivati na činjenicu da je grobna cjelina poremećena (KNEZ 1992: plan groblja; BOŽIĆ 2008: 113, Sl. 56).

Najjužniji nalaz kopče tipa Laminci potječe s dezitijatskog groblja otkrivenog u Brezi, mjestu smještenom 30 km sjeverno od Sarajeva. Na dijelu groblja u kojem pretpovijesni grobovi graniče s onim iz rimskog razdoblja, a koje je Paškvalin datirao u prijelaz stare u novu eru, u kvadrantu H, grobna jama 3, pronađena je dobro očuvana laminačka kopča tipa I A (PAŠKVALIN 2008: 111, 125, T. 16: 3).¹⁴ Nažalost, grobne cjeline nisu objavljene, iako u tekstu autor navodi da je u kvadrantu H pronađen materijal iz rimskog razdoblja, tako da je nalaz nemoguće preciznije datirati.

Pored navedenih zatvorenih grobnih cjelina veći broj kopči tipa Laminci potječe s razorenih nekropola ali i naselja. Na eponimnom lokalitetu u Lamincima Donjim, smještenom u blizini Banske Gradiške i samo par kilometara južno od toka rijeke Save, među predmetima koji potječu s

¹³ Ovaj tip fibule Bojović datira u drugu pol. 1. i 2. st. (BOJOVIĆ 1983: 40–41, tip 11). Ipak, crtež ulomka je prilično nejasan tako da ne možemo potvrditi pripadnost fibule ovom tipu.

¹⁴ Na strani 125 autor navodi da je kopča pronađena u kvadrantu L, no kako su na planu 6. u kvadrantu L ucrtane samo dvije grobne jame, nalaz vjerojatnije potječe iz kvadranta H u kojem su se nalazile tri grobne jame.

uništene kasnolatske i rimske nekropole¹⁶ nalazilo se ukupno deset kopči tipa I sa šarnirskom konstrukcijom, varijante A i B (TRUHELKA: 1901: 17–18).

S uništenog groblja na položaju Kabralovac, koje se, barem u kasnolatskoj fazi, povezuje s utvrđenim naseljem na Gradini uz Bosut pokraj Vašice, potječu ostaci dvije laminačke kopče (POPOVIĆ 2003: 313, T. 5: 11–12). Od prvog primjerka, koji je četvrtastog oblika te spada u varijantu B, sačuvan je samo prednji dio željezne podloge s kukicom za zakapčanje. Druga kopča je izduženo ovalnog oblika – varijanta A, dok se stražnji dio kopče nije sačuvao tako da nismo u mogućnosti odrediti je li kopča imala šarnirsku konstrukciju ili jednostavnu žičanu petlju.

Tri primjerka laminačkih kopči pronađena su prilikom jaruženja rijeke Kupe kod Siska. Dva primjerka su ovalnog oblika, kod jednog je sačuvan i okov pojasa koji je s kopčom spojen žičanom petljom što ju svrstava u Babešov tip II – varijanta A (MAJNARIĆ–PANDŽIĆ: 55–56, T. 1, T. 2), dok je treća izduženog, pravokutnog oblika, bez sačuvane konstrukcije za pričvršćivanje okova (BURKOWSKY 2004: 26, kat. br. 84). Kopče vjerojatno potječu s neke od nekropola pretpovijesne Segeste.

U istraživanjima kasnolatskog utvrđenog naselja na Gomolavi kod Hrtkovaca, koje se kao i već spomenuto naselje Gradina smjestilo uz rijeku Bosut, pronađena je u blizini jedne keramičarske peći prilično dobro očuvana laminačka kopča koju možemo smjestiti u tip I, varijanta A (NAĐ 1960: 128, T. 12: 9; JOVANOVIĆ–JOVANOVIĆ 1988: 96–97, Sl. 40). Datirana je u početak stupnja Gomolava VIb, odnosno sredinu i početak druge polovice 1. st. pr. Kr. no kako je dovedena u vezu s grobnim cjelinama u kojima su također pronađene laminačke kopče (JOVANOVIĆ–JOVANOVIĆ 1988: 96–97) a koje se kronološki mogu smjestiti u Lt D1, moguće je da je gomolavski primjerak nešto stariji ili je naprosto duže korišten.

U istraživanjima provedenim pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća na Židovaru pronađeno je nekoliko laminačkih kopči (GAVELA 1952: 19, Sl. 14; SLADIĆ 1994: 131–135, Sl. 1; UZELAC et al. 1997: 64). Za jedan primjerak Sladić smatra, na osnovi oblika i ukrasa, da predstavlja arhaični oblik, odnosno prototip na osnovi kojeg su nastale kasnolatske kopče tipa Laminci (SLADIĆ 1994: 132). No ipak, ukras u obliku slova »S« smješten u trake koje obrubljuju kopču, a kojeg autor smatra jedinstvenim, nalazi se na jednom primjerku izduženog oblika i šarnirske konstrukcije pronađenom na rumunjskom lokalitetu Piatra Craivii (PLANTOS 2009: 45, 47: Pl. III: 1). Središnji dio kopče ukrašen je manjim krugovima povezanim girlandama isto kao i na primjerku s lokaliteta Sighișoara-Wietenberg na kojem se u trakama koje obrubljuju kopču nalazi ukras u obliku slova »C« (BABEȘ 1983: 199, Fig. 1, 5). Ovaj tip kopči (rum. *paftale*) se na području Rumunjske uglavnom datira u 1. st. pr. Kr. (RUSTOIU 1996: 121).¹⁷

Nadalje, osnivanje latenskog utvrđenog naselja na Židovaru smješta se u početak 1. st. pr. Kr. – Lt D1 stupanj (JEVTIĆ et al. 2006: 9), kada uostalom nastaju i druga utvrđena naselja Skordiska, a i većina zatvorenih grobnih cjelina u kojima su pronađene kopče tipa Laminci se može smjestiti u isti kronološki okvir tako da spomenuti primjerak sa Židovara vjerojatno nije stariji od ostalih kopči ovog tipa. Nadalje, navodi se da spomenuta kopča potječe iz sloja VIII koji predstavlja granični sloj između starijeg i mlađeg željeznog doba (SLADIĆ 1994: 131). Kako je latenski sloj – A podijeljen na stariji keltski – AI, datiran u 1. pol. 1. st. pr. Kr., odnosno do osvajanja naselja od strane Dačana, zatim dački – AII do osvajanja od strane Rimljana te rimsko-dački AIII datiran u 1. st. (JEVTIĆ et al. 2006: 26–28, crtež 4), moguće je da i kopča potječe iz sloja AI te možda predstavlja proizvod neke lokalne radionice.

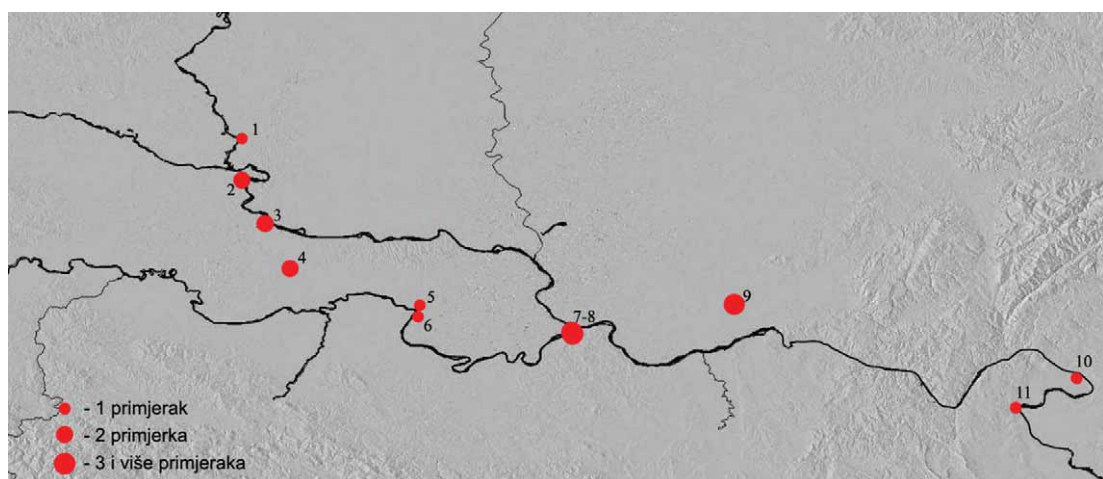
16 Nekropola se na osnovi pronađenih predmeta, osobito fibula, može datirati od kraja Lt C2 stupnja do u 3. st.

17 Iznimku predstavlja primjerak koji potječe s lokaliteta Căpâlna, datiran je u početak 2. st. pr. Kr. (RUSTOIU 1996: 121; PLANTOS 2009: 47).

Jedna kopča tipa Laminci potječe iz Apatina, bez podataka o kontekstu nalaza (TODOROVIĆ 1968: 62).

Na osnovi relativno velikog broja navedenih kopči tipa Laminci može se pretpostaviti da su one predstavljale omiljen predmet u ženskoj nošnji različitih populacija koje su nastanjivale prostor južne Panonije. Za sada ne raspolažemo dokazima da su one nošene i od strane muškaraca kao što smatraju neki rumunjski autori, iako su neki primjerci pronađeni u dvojnim grobovima u kojima su pokapani muškarci i žene (Sotin – grob 1 te Rospri Čuprija grob 33). Nadalje, u literaturi je prihvaćeno mišljenje da ove kopče predstavljaju autohtoni panonsko-ilirski element, uvažavajući činjenicu da njihova estetika naprosto nije »keltska«, koji se posredstvom Skordiska proširio i na dački prostor te dalje na istok. No ipak, potrebno je naglasiti da je ovom obliku teško naći uzor u kasnohalštatskoj kulturi kao što je slučaj s astragalnim pojasima i nekim drugim oblicima koji su postali dio materijalne kulture Skordiska. Nadalje, pripisivanje pojedinih kopči na osnovi oblika pojedinim etničkim skupinama, primjerice autohtonim Panoncima s jedne i Skordiscima s druge strane, je možda ipak pretjerano, zato što se oba tipa kopči javljaju na južnopanonskom prostoru, a i motivi korišteni za ukrašavanje jednih i drugih su vrlo slični. Primjerice, na eponimnom lokalitetu Donji Laminci zastupljene su kopče varijante A koja se povezuje s panonskim etnikom, ali i varijante B koja je karakteristična za Skordiske, a ista situacija je registrirana i u Sisku. S prostora koji su naseljavali Skordisci primjerci varijante A potječu s lokaliteta Gomolava i Jarak. Vjerojatnije objašnjenje jest da one naprosto predstavljaju proizvode različitih radionica koje su na ponešto drugačiji način interpretirale u osnovi isti oblik.

Na osnovi analize priloga grobne cjeline s prostora Skordiska u kojima su pronađene kopče tipa Laminci (Sotin – grob 1, Karaburma – grobovi 14, 39 i 110, Rospri Čuprija – grob 33 te Ajmana – grob 2) možemo datirati u stariju fazu kasnog latena – Beograd 3a stupanj. Nažalost, na spomenutom području su vrlo rijetki grobovi koji bi se sa sigurnošću mogli datirati u Lt D2, niti su istraživa-



Sl. 3. Rasprostranjenost kopči tipa Laminci na području Skordiska: 1. Apatin, 2. Dalj, 3. Sotin, 4. Gradina na Bošutu kod Vašice, 5. Jarak, 6. Gomolava kod Hrtkovca, 7. Karaburma, 8. Rospri Čuprija, 9. Židovar, 10. Ajmana, 11. Ušće Slatinske reke (izrada karte: Ana Solter)

Fig 3. Distribution of the belt buckles of Laminci typ in Scordisci area (map design: Ana Solter)

nja kasnolatskih naselja, osim onoga na Gomolavi, dala detaljnije stratigrafske informacije koje bi ukazale na činjenicu da se ovaj tip pojasnih kopči koristio i u mlađoj fazi kasnog latena¹⁸.

Moguću potvrdu o nešto kasnijoj upotrebi laminačkih kopči nalazimo na području keltskih Tauriska u obliku vrlo dobro sačuvane kopče iz groba 180 s groblja na položaju Beletov vrt u Novom Mestu koja bi mogla predstavljati import iz južnopanonskih radionica. Već je spomenuto da je datiranje grobne cjeline na osnovi fibula u ranoaugustovsko vrijeme dvojbena, no uzevši u obzir dataciju keramičkog vrča na nozi ukrašenog vodoravno položenim plastičnim rebrima koji je pronađen uz laminačku kopču možda bismo mogli pretpostaviti da grob 180 potječe iz latenskog razdoblja, točnije stupnja Mokronog IIIb.

Najmlađi zatvoreni kontekst koji se dovodi u vezu s ovim tipom kopči je grob 2 nekropole na ušću Slatinske reke u Dunav, datiran u 1. st., i u kojem je pronađen zanimljiv primjerak sa srebrnim limom na željeznoj podlozi oštećen vatrom za kojeg autori smatraju da je korišten sekundarno i kao takav kronološki irelevantan, no ipak možda ne treba u potpunosti odbaciti mogućnost da je posrijedi ukop iz 1. st. pr. Kr.

LITERATURA:

- BABEŞ, M. 1983 – Paftalele Latène târzii din sud-estul Europei. Zusammenfassung: Die spätlatènezeitlichen plattengürtelhaken südeuropas. *SCIVA*, 34/1983,3, p.: 196–221.
- BOJOVIĆ, D. 1983 – *Rimske fibule Singidunuma. Zusammenfassung: Die Römischen Fibeln von Singidunum*. Beograd, 1983.
- BOUBE, C. 1991 – Les cruches. In: M. FEUGÈRE – C, ROLLEY (eds.). *La vaisselle tardo – républicaine en bronze*. Dijon, 1991: 23–45: Université de Bourgogne.
- BOŽIČ, D.
- 1981. Relativna kronologija mlajše železne dobi v jugoslovenskem Podonavju. Zusammenfassung: Relative Cronologie der jüngeren Eisenzeit im jugoslawischen Donauraum. *AVes*, 32/1981: 315–336.
 - 1999. Die Erforschung der Latènezeit in Slowenia seit Jahr 1964. Raziskovanje latenske dobe na Slovenskem po letu 1964. *AVes*, 59/1999: 189–214.
 - 2008. *Late La Tène – Roman cemetery in Novo Mesto. Ljubljanska cesta and Okrajno Glavarstvo. Poznolatensko – rimsko grobišče v Novom Mestu. Ljubljanska cesta in Okrajno glavarstvo. KatMon*, 39, 2008: Narodni muzej Slovenije.
- BRUNŠMID, J. 1902 – Prehistorijski predmeti iz Srijemske Županije – Srebrni nakit latenskog doba iz Jarka kod Mitrovice. *VHAD*, n.s., 6/1902: 84 – 86.
- BURKOWSKY, Z. 2004 – *Željezna doba u Sisku i Moslavini*. Katalog izložbe. Sisak, 2004.
- CASTOLDI, M., FEUGÈRE, M. 1991 – Les simpulums. In: M. FEUGÈRE – C, ROLLEY (eds.). *La vaisselle tardo – républicaine en bronze*. Dijon, 1991: 61–88: Université de Bourgogne.
- DEMETZ, S. 1999 – *Fibeln der Spätlatène- und frühen römischen Kaiserzeit in den Alpenländern. Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie. Materialien und Forschungen 4*, Rahden/Westf., 1999.

18 U istraživanjima provedenim na Židovaru u razdoblju 1996. – 2002. godine pronađeno je nekoliko primjeraka kopči tipa Laminci te će njihovo objavljivanje svakako pridonijeti kvalitetnijem kronološkom determiniranju ovih

predmeta (JEVTIĆ et al. 2006: 9). Na korisnim informacijama zahvaljujem i kolegij Draganu Jovanoviću iz GM Vršac.

- DIZDAR, M., RADMAN, I. 2004 – Finds of Roman Bronze Ware on Celtic Sites in Eastern Slavonia. *BAR International Series*, 1312, 2004.
- GAVELA, B. 1952 – *Keltski opidum Židovar. Résumé: L'oppidum celtique Židovar*. Beograd, 1952.
- JEFTIĆ M. – M. LAZIĆ – M. SLADIĆ 2006 – *Židovarsko blago. The Židovar Treasure*. Vršac-Beograd, 2006.
- JOVANOVIĆ, A. – M. KORAC – Đ. JANKOVIĆ 1986 – Le embouchure de la rivier Slatinska reka. Ušće Slatinske reke. In: V. KONDIĆ (ed.). *Đerdapske sveske III. Cahiers des Portes de Fer III*. Beograd, 1986: 378–400.
- JOVANOVIĆ, B. – M. JOVANOVIĆ 1988 – *Gomolava, Naselje mlađeg gvozdenog doba*. Summary: *Late La Tène Settlement at Gomolava*. Sv. 2 iz serije »Gomolava«. Novi Sad, 1988.
- KNEZ, T. 1992 – *Novo mesto II, keltsko-rimsko grobišće Beletov vrt. Novo mesto II, keltisch-römisches Gräberfeld Beletov vrt*. Novo Mesto, 1992.
- KOVÁCS, T. 1982 – Latènezeitliches Gürtelblech Südlicher Herkunft in Ungaren. *Savaria*, 16/1982: 145–159.
- MAJNARIĆ – PANDŽIĆ, N.
- 1970. Keltsko-latenska kultura u Slavoniji i Srijemu. Zusammenfassung: Keltish-La Tènenenzeitliche Kultur in Slawonien und Sirmien. *AMC*, 2, 1970.
 - 1972. Kasnolatenski grobovi iz Sotina. Zusammenfassung: Spätlatènezeitliche Gräber aus Sotin. *VAMZ*, 3.s., 6–7/1972–73: 55–75.
 - 1990. Novi nalaz pojasne kopče iz Siska. Zusammenfassung: Ein neuer Gürtelschnallenfund vom Typ Laminci aus Sisak. *VAMZ*, 3.s., 23/1990: 55–68.
 - 2009. On the South Pannonian Population in the Late Iron Age. In: G. TIEFENGRABER – B. KAVUR – A. GASPARI (eds.). *Keltske studije II, Studies in Celtic Archaeology*. Montagnac, 2009: 235–245.
- NAD, Š. 1960 – Zaštitno iskopavanje na Gomolavi kod Hrtkovaca. *RVM*, 9/1960: 113–130.
- PAŠKVALIN, V. 2008 – Kamenjača, Breza kod Sarajeva – mlađeželjeznodobna i rimska desitijatska nekropola. Summary: Kamenjača, Breza near Sarajevo – Late Iron Age and Roman Necropolis. *GCBi*, 37/2008: 101–180.
- PLANTOS, C. 2009 – Buckle Types and Belt Fragments from the Dacian Settlement of Craiva – »Piatra Craivii« (Alba County). *Apulum*, 46/2009: 41–63.
- POPOVIĆ, P.
- 1991. Mlađe gvozdeno doba Đerdapa. Summary: The Late Iron Age on the territory of Djerdap-Iron Gate. *Starinar*, 40–41/1989–1990: 165–176.
 - 1992. Italische Bronzegefäße im Skordiskergebiet. *Germania*, 70/1992, 1. Halbband: 61–74.
 - 1999. The Scordisci and the Bastarnae. In: M. VASIĆ (ed.). *Le Đerdap/Les Portes de Fer à la deuxième moitié du premier millenaire av. J.Ch. jusqu'aux guerres daciques*. Beograd, 1999: 47–54.
 - 2003. Gradina na Bosutu kod Vašice. Summary: Gradina near Vašica on Bosut. *OpA*, 27/2003: 311 – 320.
- RAŠAJSKI, R. 1961 – Dačka srebrna ostava iz Kovina. *Résumé: Le dépôt d'argent dace de Kovin*. *RVM*, 10/1961: 7–24.

- RUSTOIU, A. 1996 – Metalurgia bronzului la Daci (sec. II î.Chr. – sec. I d.Chr.). Tehnici, ateliere și produse de bronz. Résumé: La Métallurgie du bronze chez les Daces (II e siècle av. J.-C. – I er siècle ap. J.-C.) Techniques, ateliers et produits. *Bibliotheca Thracologica* (București), 15/1996.
- SÎRBU, V. – S.A. LUKA – C. ROMAN 2007 – Tombs of Dacian Warriors (2nd – 1st C. BC) Found in Hunedoara-Grădina Castelului (Hunedoara County). *Acta Terrae Septemcastrensis*, VI, 1/ 2007: 155–177.
- SLADIĆ, M. 1994 – Pojasna kopča sa lokaliteta Židovar. Resüme: Die Gürtelschnalle von der Lokalität Židovar. In: N. TASIĆ (ed.). *Kulture gvozdenog doba jugoslavenskog Podunavlja*. Beograd, 1994: 131–136.
- STALIO, B. 1986 – Le site préhistorique Ajmana à Mala Vrbica. Praistorijsko nalazište Ajmana u Maloj Vrbici. In: V. KONDIĆ (ed.). *Đerdapske sveske III. Cahiers des Portes de Fer III*. Beograd, 1986: 27–50.
- TRUHELKA, Ć. 1901 – Rezultati prehistoričkog istraživanja u Bosni i Hercegovini – Prehistoričko grobište u Donjim Lamincima. *GZM*, 13/1901: 16–31.
- TODOROVIĆ, J.
- 1963. Rospi Ćuprija – nécropole de l' époque de La Tène à Beograd. *InvArch*, Jugoslavija, fasc. 6, Y 47 -Y 56. Bonn, 1963.
 - 1967. Praistorijske nekropole na Rospi Ćupriji u Beogradu. *Starinar*, 18/1967: 193–200.
 - 1968. *Kelti u jugoistočnoj Evropi. Zusammenfassung: Die Kelten in Süd-ost Europa. DissMonB*, Beograd, 1968.
 - 1972. *Praistorijska Karburma I – nekropola mlađeg željeznog doba*. Summary: *Karaburma – Necropolis of the Later Iron Age. DissMonB*, 13, 1972.
- UZELAC, J. – M. LAZIĆ – M. JEVTIĆ – M. SLADIĆ – A. JOVANOVIĆ 1997 – *Židovar – Naselje bronzanog i gvozdenog doba. Židovar – Bronze Age and Iron Age Settlement*. Beograd-Vršac, 1997.

SUMMARY

TWO BELT BUCKLETS OF THE LAMINCI-TYPE FROM DALJ

The area of Dalj, situated on the Danube in eastern Croatia, is very rich in La Tène finds, testifying to an intensive occupation of the area during the Late Iron Age. The objects found on the sites of Dalj Hill, Banjkas, Busija, and Schmiederer's brickyard belong to the period starting with the very beginning of the La Tène culture to its final phase and the Roman occupation of the modern Croatian Danubian area during the final decade of the 1st c. BC. The Romans have erected a *castrum* named *Teutoburgium* on the location of what was surely an important Scordisci settlement, yet we do not have any archaeological data on the latter.

A couple of late La Tène belt buckles of the Laminci type were found on the already mentioned site of Busija, where a devastated La Tène necropolis was apparently situated. They were found in the vineyard of Luka Poštić and arrived at the Prehistoric department of the National museum in Zagreb in 1906, purchased from Josip Schmiederer.

Most of the iron plate overlaid with thin bronze sheet was preserved on the first buckle (Fig. 1, Pl. 1.1, inv. nr. P-10473). It is characterized by an elongated quadrangular form and a hinge construction that connected the plate with the missing mount. The ornament was punctuated. In the centre of the buckle we find a motive of a cross within a circle, also executed through a triple plastic ba-

nd. In the corners of the buckle four triple garlands were placed with smaller concentric circles in between (two circles between the central motive and the lower side of the buckle remain visible). The ornamented bronze sheet was attached with pins to the iron base, leaving two perforations along the lower side of the buckle visible. The button hook is not preserved, as well as the mount that was connected with a hinge to the buckle.

The size of the second buckle (Fig. 2, Pl. 1:2, inv. nr. P-10474) is 13 cm x 5,4 cm. Only a small part of the iron construction at the top of the buckle is preserved, while the punctuated ornamental sheet is largely preserved. The surface is divided with a triple plastic band in two parts, each decorated with two triple garlands and three spherical ornaments within the circles. The lower part of the buckle is not preserved, so it is not possible to be certain whether the buckle had a hinge construction.

As one can see from these examples from Dalj, the main characteristic of the Laminci type buckles is their construction, consisting of an iron plate with a button hook on the front side, on which a punctuated – rarely incised or punctured – bronze sheet was attached with pins that are also decorative in some examples. The ornaments are – on the majority of examples – in form of different combinations of double or triple garlands, horizontal and vertical lines, concentric circles, fishbone motives, and spherical bulges. The ornament on the second Dalj buckle fits into this pattern, while the cross within a circle motive from the first buckle does not have any analogies in Southern Pannonian buckles or the specimens from the Daco-Getic area, for that matter.

M. Babeş created a typological study of the Laminci-type buckles (BABEŞ 1983: 196–214). He arranged the then known specimens according to the construction for the attaching of the buckle with a mount to the leather belt in two groups. To the first group (I) belong the buckles with a hinge construction, while the second group (II) is characterized by a more simple mode of attaching with an iron wire loop drawn through the tongue-forged fold on the wider part of the buckle. The system was accepted by Rustoiu – types 6a and 6b (RUSTOIU 1996: 120–121). Further, according to the buckle form he recognized the A variant – elongated, oval and B – elongated quadrangular, occasionally slightly trapezoidal in form.

According to this system, the Dalj buckle conforms to the type I, while it is not possible to define the other buckle, since its wider part, together with the fastening construction, is missing. Both buckles are elongated and quadrangular and conform to Babeş' variant B.

This buckle type is distributed on a wide area from Southern Pannonia and Romania to Ukraine, in the context of Southern Pannonian and Daco-Getic cultural circle and the Poinesti-Lukasevka culture, while a few imported specimens are known from neighboring areas, for example Slovenia (KNEZ 1992: 62, T. 65: 1–5), northern Hungary (KOVÁCS 1982: 145–146) and Bulgaria (BABEŞ 1983: 207).

On the basis of a relatively large number of recognized Laminci type buckles we can assume that they were a cherished part of the female wear in different populations that settled the area of Southern Pannonia. There are no evidence that they were worn by men, as suggested by certain Romanian authors (PLANTOS 2009: 46, SÎRBU et al. 2007: 157–158), although certain specimens were found in dual graves consisting of both male and female burials (Sotin – grave I and Rospî Cuprija grave 33). Furthermore, it is an accepted opinion that these buckles represent an autochthon Pannonian-Illyrian element (taking into consideration the fact that their esthetics is not simply »Celtic«) that had spread into the Dacian area and further east through the Scordisci intermediaries. Nonetheless, it is important to emphasize that it is not easy to find a model for this form in the Late Hallstatt culture, such as is possible for astragal belts and some other forms that became a part of the Scordisci material culture. Also, the attribution of certain buckles based on their form to certain

ethnic groups, such as autochthon Pannonians on the one side and Scordisci on the other, is perhaps premature in present state of research, since both buckle types appear in the Southern Pannonian area and the ornamental motives present on both are very similar. For example, the variant A buckles, associated with the Pannonians, are present on the eponymous site of Donji Laminci together with the variant B, characteristic for the Scordisci, with a similar situation in Sisak. The variant A specimens found on the territory of the Scordisci come from the sites of Gomolava and Jarak. The more probable explanation is that they were simply products of different workshops interpreting what is basically the same form in a somewhat different manner.

The analysis of grave goods incorporating the Laminci type buckles found in funeral complexes in the Scordisci area: Sotin – grave 1 (MAJNARIĆ-PANDŽIĆ 1972–73), Karaburma – graves 14, 39 and 110 (TODOROVIĆ 1972: 15, 21 and 34–35, T. V, XV and XXXII), Rospi Čuprija – grave 33 (TODOROVIĆ 1963: Y 55), and Ajmana – grave 2 (STALIO 1986: 33, 49), allows us to attribute them to the earlier phase of Late La Tène – the Beograd 3a phase. Unfortunately, securely dated Lt D2 graves are very rare in the area, and the excavations of Late La Tène settlements – for example those of Gomolava or earlier excavations of Židovar – did not produce more detailed stratigraphic information that would indicate the use of this type of belt buckles in the later phase of the Late La Tène period although during the recent Židovar excavations (1996–2002) several Laminci-type buckles were found, and their publishing will certainly improve the quality of chronological determination of these objects (JEVTIĆ et al. 2006: 9).

A possible confirmation for a somewhat later use of the Laminci type buckles is found in the area of Celtic Taurisci: a well preserved buckle from the grave 180 of the Beletov vrt cemetery in Novo Mesto could represent an import from the Southern Pannonian workshops (KNEZ 1992: 62, T. 65: 1–5). On the basis of the grave goods, in the first place the fibulae (Idrija 2a and Almgren 238b2? type), this grave is dated to the early Late Augustan period, yet T. Knez adds that the grave was partially disturbed, which casts a certain doubt on the chronological determination. Furthermore, the grave complexes near the grave 180 in the northwestern part of the necropolis are mostly from the La Tène period, which also suggests that the grave complex was disturbed (KNEZ 1992: plan of the cemetery, BOŽIĆ 2008: 113, Sl. 56).

Chronologically the latest intact context associated with this type of buckles is grave 2 of the necropolis on the confluence of the Slatinska River with the Danube (1st c.), with an interesting specimen with a silver sheet on the iron base damaged through fire for which the authors postulate a secondary use, and as such deem chronologically irrelevant (JOVANOVIĆ et al. 1986: 378–379: Fig. 3); yet we should not completely abandon the possibility that it is a 1st c. BC burial.

Rukopis primljen: 9.XII.2009.
Rukopis prihvaćen: 12.XII.2009.

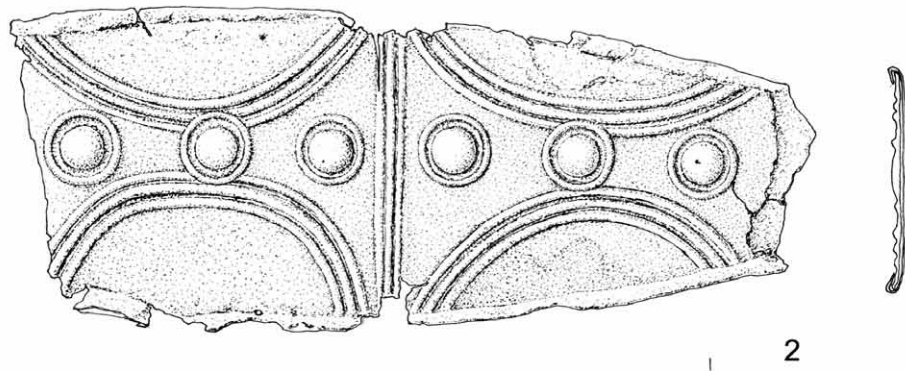
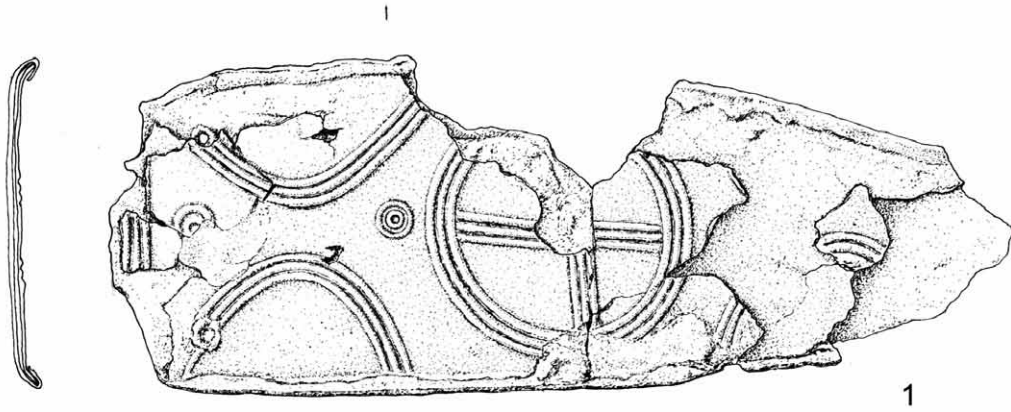


Tabla 1 – Plate 1